

Kamil Krawczyk

Wychowanie do wartości w katechezie szkolnej

Education in values in school catechesis

Summary

Education in religious and moral values is an element of catechesis and its event, your spirituality and the formation of an affirmative response to yourself and others help in this. Developing morality to the teachings of Jesus Christ as a model of values and morality, serving to shape a position on love and ethical action. This is one of the key applications of catechesis, which is an emphasis on the value of human life. Education in values for the process entails consequences both on the part of parents and the individual himself. The key goal is to develop in children and young people the ability to understand, respect and evoke values that influence the creation of a society on ethics and morality.

Key words: education, religious and moral values, catechesis, axiological process

Pełne i prawdziwe wychowanie, szczególnie młodego człowieka, nie może pominąć jednego z najważniejszych jego aspektów, tj. wychowania do wartości. Ma to być takie wychowanie młodego człowieka, aby umiał w dorosłym życiu wybierać dobro i mieć prawidłowo ukształtowane sumienie. Proces wychowania do wartości w katechezie szkolnej ma na celu kształtowanie postaw, przekonań i zachowań uczniów zgodnie z wartościami religijnymi i moralnymi. Jednakże dobro nie może być rozumiane jedynie jako korzyści, ale ma swoje podstawowe zakorzenienie w świecie wartości, które w perspektywie sumienia stają się wartościami moralnymi.

Katecheza szkolna odgrywa istotną rolę w kształtowaniu moralności i wartości religijnych uczniów. Proces ten wymaga zaangażowania nauczycieli, rodziców i uczniów, a także dostosowania treści i metod do indywidualnych potrzeb i poziomów rozwoju uczniów. Wartości religijne i moralne stanowią fundament, na którym buduje się etyczne i duchowe życie uczniów.

Obecnie prawie nikt nie kwestionuje wewnętrznego związku wychowania i wartości moralnych, ale częste są zredukowane koncepcje wychowania. Są one sprowadzone zarówno na płaszczyźnie szkolnej, jak i pozaszkolnej jedynie do wychowania jako kształcenia, czyli przygotowania do zawodu. Wtedy wychowanie do wartości ogranicza się do niewielkiej sfery intelektualnej lub technicznej, a człowiek bardzo dobrze rozpoznaje to, co „ma”, ale nie zadaje sobie pytań „kim jest” i „kim powinien być”.

Co prawda można redukcyjnie podejść do wartości moralnych i sprowadzić je jedynie do wartości kulturowo-społecznych, czyli wartości silnie zmiennych, ale zatracona zostaje wtedy cała sfera sumienia i religijności. Należy jednak ukazać współczesny kontekst problematyki wychowania do wartości moralnych. Należy także wskazać, że obecnie chrześcijańska perspektywa pojmowania ich, niejako z konieczności odnosi się obecnie do społeczeństwa pluralistycznego, a sam pluralizm często sprowadzany jest do jakiejś absolutystycznie pojmowanej wolności. Kluczowym jest, że wychowanie do wartości moralnych nie może ograniczyć się tylko do abstrakcyjnego opisu wartości, ale powinno wskazać ich odniesienie do życia człowieka oraz do dynamicznych przemian cywilizacyjnych i społecznych w świecie. Takie wychowanie musi wskazywać moralny wydzźwięk pojmowania sytuacji, w jakich znalazł się współczesny człowiek, ponieważ tylko w ten sposób możliwe jest wychowanie do prawdziwej odpowiedzialności moralnej, która jest potrzebna, aby człowiek nie zatracił samego siebie.

Z perspektywy aksjologicznej, czyli na płaszczyźnie wartości, odpowiedzialność łączy się z faktem rozpoznawania i uznania określonego świata, tj. porządku wartości. Tym samym szczególnie młody człowiek niejako słyszy wezwanie płynące z tych wartości i stara się na nie odpowiedzieć na miarę pełni swego człowieczeństwa. Niejako w odpowiedzi na to pojmowanie wartości jest ustanowienie w Kościele Roku 2018 rokiem poświęconym młodzieży, ojczyźnie i rodzinom.

1. Wieloaspektowość procesu wychowania

Współczesny kontekst wychowania do wartości powiązany jest z obecną sytuacją polskiego systemu szkolnictwa, ale też wykracza poza szkolny program wychowania i zawiera wszystko to, co dotyczy kryzysu moralnego współczesnej ludzkości. Jednakże określenie procesu wychowania jest bardzo trudne, ponieważ „istnieje prawdopodobnie tak dawno, jak cywilizacja, i objawia się we wszystkich rasach i pod wszystkim szerokościami geograficznymi. Jest to więc olbrzymia masa faktów stanowiąca część socjalnego zachowania się człowieka”¹. Słowa te podkreślają, że podczas procesu wychowania należy skupić się na mentalności ludzkiej i wykorzystaniu właściwych kryteriów ocen moralnych. Prawidłowe zasady muszą zostać wpojone od najmłodszych lat, ponieważ żaden parlament, czy ministerstwo nie może ustawą, dekretem czy rozporządzeniem dokonać zmiany w ludzkiej mentalności. Władza ustawowa może dokonać zmian prawnych polegających na zmianach systemowych w szkołach, ale nie mogą zmienić ludzkich sumień.

Historia Polski spowodowała, że wiele osób posiada wewnętrzne zranienie, które osłabia zmysł wartości w odniesieniu do wartości duchowych i moralnych. Należy też podkreślić, że świadomość tego „okałeczenia” towarzyszy dużej części środowiska polskiej szkoły, ale wiele z tych osób podejmuje trud poszukiwania sposobów przezwyciężenia tej sytuacji. Tym samym proces wychowania już od starożytności miał wiele znaczeń. Termin ten jest przedmiotem wielu badań i licznych opracowań nauk pedagogicznych. Spowodowało to powstanie wielu różnych koncepcji procesu wychowania, które obecnie stanowią podstawę współczesnych teorii wychowania. Etymologiczna analiza wyrazu, „wychowanie” w języku polskim oznacza „żywienie, utrzymanie”². Interesującym jest,

¹ Z. Mysłakowski, *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*, Warszawa 1964, s. 246.

² Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2004, s. 165.

że pod tym pojęciem rozumiano także to, co obecnie odnosi się do hodowli zwierząt, ponieważ wychowywać to tyle, co „dobrze chować kogoś”, czyli dobrze karmić³. Natomiast w starożytności w celu opisanego dzieła wychowania jako wielu różnorodnych zabiegów, czynności i umiejętności związanych z kształtowaniem umysłowym, ale i moralnym chłopca, używano pojęcia „pedagogia”. Natomiast na przełomie V i IV wieku p.n.e. sofisci zaproponowali pochodne pojęcie *paideia*, które miało określać wszelkie czynności związane z wykształceniem osoby w zakresie gramatyki, retoryki i dialektyki. Dyscypliny te stanowiły podstawowy fundament dla możliwości przedstawienia i wprowadzenia wychowywanego w określoną cywilizację i kulturę. W celu lepszego zrozumienia tych zasad należy przypomnieć, że dla człowieka antyku życie stanowiło zadanie, ale środkiem do jego wypełnienia miała być *paideia*, czyli kształcenie. Ponadto od starożytności znana jest Pitagorejska formuła: *therapeue paideian*, czyli „zatroszcz się o wychowanie”. Twierdzenie to jest potwierdzeniem, że już w czasach antycznych szczególne znaczenie nadawano procesowi wychowania⁴. Takie znaczenie pojęcia wychowania funkcjonowało aż do XIX wieku, kiedy pojęcie to zyskało nowe znaczenie. Wywodziło się ono od łacińskiego słowa „edukacja”, które w swoim rdzeniu oznacza wyprowadzenie. Chodzi tu o wyprowadzenie z jakiegoś stanu gorszego do lepszego. Dlatego etymologicznie wychowanie odnosi się do prowadzenia człowieka do pełni, czyli przyczyniania się do tego, aby człowiek w pełni był człowiekiem. Posiadał w pełni rozwinięty intelekt, sferę fizyczną i duchową, ale też ukształtowane sumienie, wolę i charakter. Tak pojęte wychowanie łączy się ze szczególną aktywnością ludzką i konkretnymi osobami i specyficznymi miejscami, takimi jak rodzice, nauczyciele, wychowawcy, duszpasterze oraz szkoła.

Według S. Kunowskiego, „wychowanie” w języku polskim oznacza celowe oddziaływanie ludzi dojrzałych, tj. wychowawców, na wychowanków, czyli dzieci i młodzież. Takie oddziaływanie ma na celu kształtowanie określonych pojęć, uczuć, postaw i dążeń. Tym samym zadaniem wychowawcy jest też „opieka, dostarczanie rozrywki i kultury, wychowanie fizyczne, umysłowe, moralne, społeczne, estetyczne, ideowe, a obok tego nauczanie, szkolenie, przygotowywanie do różnych zadań oraz oddziaływanie jednych na drugich”⁵. Wszelka działalność wychowawcza została społecznie zorganizowana, popierana i aprobowana, a tym samym stworzone dla niej zostały instytucje wychowujące. Należy podkreślić, że prowadzone w nich wychowanie kładzie nacisk na działania wychowawcze, które powinny skutkować stawianiem się mądrzejszym i lepszym człowiekiem. W celu otrzymania zamierzonego wyniku należy wywołać szereg zmian w podopiecznym, co tworzy proces rozwojowy. Przytoczone powyżej znaczenia wychowania wskazują na wieloznaczność tego pojęcia. Dlatego S. Kunowski usystematyzował istniejące definicje procesu wychowania poprzez podział definicji na cztery grupy, uwzględniające elementy występujące w analizowanym zjawisku⁶:

- Definicje prakseologiczne, które podkreślają element oddziaływań wychowawców. W najstarszych określeniach procesu wychowania podkreślano kluczowe dla procesu działania wychowawców, którzy wpływali na wychowanków. Kategoria ta zalicza definicje wychowania

³ Tamże, s. 166.

⁴ Por. B. Śliwowski, „Wychowanie”. *Pojęcie – znaczenia – dylematy*, w: „Wychowanie». *Pojęcia, procesy, konteksty*”. *Interdyscyplinarne ujęcie*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, t. 4, Gdańsk 2007, s. 27.

⁵ S. Kunowski, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 19.

⁶ Tamże, s. 166.

podane przez T. Waitza oraz O. Willmanna. Przy czym niemiecki pedagog z XIX wieku T. Waitz zakładał, że „wychowanie jest planowanym oddziaływaniem na jeszcze dające się kształcić wewnętrzne życie innych”⁷. Natomiast dla O. Willmanna wychowanie charakteryzowało się opiekuńczością, regulacją i kształcącym oddziaływaniem ludzi dojrzałych „na rozwój dojrzewających, ażeby mogli mieć udział w dobrach, które są podstawą życia społecznego”⁸.

- Definicje ewolucyjne, podkreślały poszczególne elementy procesu rozwojowego jednostki. Według S. Kunowskiego wychowanie jest w nich rozumiane jako proces samorutnego rozwoju podczas doświadczeń nabywanych przez wychowanka. Grupa ta zawiera definicje wychowania zaproponowane przez J. Deweya i W.Ch. Bagleya. Twierdzili oni odpowiednio: J. Deweya określał wychowanie jako proces wrastania jednostki w społeczną świadomość gatunku⁹, natomiast według W.Ch. Bagleya „procesem zdobywania przez jednostkę doświadczeń”¹⁰.
- Definicje sytuacyjne, dotyczyły szczególnego zwrócenia uwagi na warunki i bodźce wspierające rozwój wychowanka. Zalicza się tu definicję O. Decroly’ a oraz P. Petersena. O. Decroly w ramach pojęcia wychowania wskazywał na „przygotowanie do życia przez życie”¹¹, a P. Petersen w wychowaniu zauważał „szkołę wspólnoty”¹².
- Definicje adaptacyjne odnoszą się do wytworów i osiąganych skutków działania wychowawczego. Klasyczną definicją wychowania był pogląd E. Durkheima, gdzie „wychowanie jest oddziaływaniem pokoleń dorosłych na te, które jeszcze nie dojrzały do życia społecznego. Zmierza ono do wywołania i rozwinięcia w dziecku pewnej liczby stanów fizycznych, umysłowych, jakich domagają się od niego i społeczeństwo polityczne jako całość, i środowisko specjalne, do którego jest ono szczególnie przeznaczone”¹³.

Co prawda Kunowski zdawał sobie sprawę, że definicje te trudno odnieść do współczesnych systemów wychowania, ale prawdopodobnie powodowane jest to dużą syntezą skategoryzowania licznych definicji. B. Śliwerski nie skłasyfikował definicji, ale po wykonaniu analizy współczesnych definicji wychowania, wskazał na trzy podejścia do charakteryzowanego zjawiska. Pierwsze z nich wynika z faktu, że w pedagogice pojęcie to definiuje się jako jednostronne oddziaływanie wychowawcy na wychowanka oraz jako pewien rodzaj wzajemnych oddziaływań. Takie podejście prezentuje też W. Okoń, który twierdził, że wychowanie jest świadomie zorganizowaną działalnością społeczną, opartą na „stosunku wychowawczym między wychowankiem a wychowawcą, której celem jest wywołanie zamierzonych zmian w osobowości wychowanka”¹⁴. Zgodnie z tym podejściem wychowanie to także formowanie, kształtowanie, zmienianie osobowości wychowanka, spowodowanie czy wyzwianie w niej pożądaných zmian.

⁷ Tamże, s. 167.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 167-168.

¹¹ Tamże, s. 168.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 168-169.

¹⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 444.

Natomiast B. Śliwerski podkreślał, że wychowania to relacja dwustronna, w wyniku której następuje zwrotne oddziaływanie osób na siebie¹⁵. Zbliżone podejście prezentował M. Nowak, twierdząc, że „wychowanie to szczególna relacja międzyludzka, w której podmiotem i zarazem przedmiotem czynów wychowujących jest osoba”¹⁶.

Teraźniejsza pedagogika, na przykład według W. Cichonia, potrzebuje odróżnić szersze i węższe pojęcia wychowania. Szerokie wychowanie odnosi się do oddziaływania na jednostkę, współtworząc jej osobową indywidualność. Oddziaływania środowiskowe, rodzinne, szkolne, koleżeńskie itp. wpływają kształtując na charakter i psychikę człowieka. Tym samym kształtuje jego poglądy, postępowanie, podejmowane decyzje, ale i tworzy jego własne „ja”¹⁷. Natomiast do wychowania w sensie węższym według W. Cichonia należy zaliczyć świadome i zamierzone oddziaływanie na podopiecznego. Ponadto działanie to jest podejmowane w konkretnym celu i sytuacji¹⁸. Ponadto, jak zauważył M. Nowak, określenie „wychowanie” dotyczy problemu wartości, ponieważ każdy, kto wychowuje, chce pokonać swoje braki, a osiągnąć sukces. Tym samym wychowanie musi być ukierunkowane i prowadzone do konkretnego celu. Dlatego też wartości muszą być nieustannie obecne w pedagogice, ponieważ nie można wychowywać bez przyjęcia pewnych wartości¹⁹. Jako potwierdzenie swego stanowiska Z. Skorny klasyfikuje proces wychowania zawierając w nim różnorodne powiązania aspektów pedagogicznych, socjologicznych, psychologicznych, antropologiczny i aksjologiczny²⁰.

Jednakże proces wychowania najsilniej kojarzony jest z pedagogiką. Dlatego niezbędne są pedagogiczne aspekty wychowania, które dostarczają modeli i wzorów umożliwiających możliwość oceny wyników wychowania i jego skuteczności. Jednakże cele wychowania są wypracowywane przez teorię wychowania, a przy ich tworzeniu trzeba uwzględnić uwarunkowania społeczne i właściwości psychiczne wychowanków. Obecnie najogólniej sformalizowanym celem wychowania, realizowanym przez system oświatowy, jest wszechstronny rozwój osobowości dzieci i młodzieży²¹. Inny pedagog A. Gurycka wyszczególnia:

- „cele kreatywne (wywołać, ukształtować);
- cele optymalizujące (zwiększyć, wzmocnić, poszerzyć);
- cele minimalizujące (ograniczyć, osłabić);
- cele korekcyjne (przekształcić, zmienić)”²².

Z. Skorny nakazuje zwrócić szczególną uwagę na pedagogiczne aspekty procesu wychowania w danej społeczności. Szczególnie chodzi tu o system oddziaływań wychowawczych rodziny, przedszkola, szkoły, różnorodnych organizacji i instytucji kulturalnych itp. Osobami realizującymi powiązane z tym procesem cele są wychowawcy oraz dzieci i młodzież, które są podmiotem oddziaływania wychowawczego.

¹⁵ Por. B. Śliwerski, *Oświatowy remanent, czyli o ideologicznym majsterkowaniu polityków oświatowych w latach 1989-2006*, w: „*Wychowanie...*”, dz. cyt., s. 95-141.

¹⁶ M. Nowak, „*Podstawy pedagogiki otwartej*”. *Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999, s. 320.

¹⁷ Por. W. Cichoń, *Pojęcie procesu wychowawczego i jego aksjologiczny sens*, „*Kwartalnik Pedagogiczny*” 1981, nr 3, s. 37-47.

¹⁸ Por. Z. Skorny, *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992, s. 12.

¹⁹ M. Nowak, „*Podstawy...*”, dz. cyt., s. 242.

²⁰ Por. Z. Skorny, *Psychologia...*, dz. cyt., s. 11.

²¹ Tamże.

²² Por. A. Gurycka, *Struktura i dynamika procesu wychowania*, Warszawa 1979, s. 163-164.

Przytoczone powyżej analizy wielu badaczy to jedynie fragment wiedzy pedagogicznej, ważna jest tu także szczegółowa analiza procesu wychowania, która wymaga wskazania na aspekty aksjologiczny i antropologiczny²³. Kluczowe są bowiem wartości, aby one same w sobie pociągały wychowanka. Dlatego tak ważne jest kształtowanie świadomości moralnej podopiecznego poprzez formowanie sumienia²⁴. To właśnie sumienie reguluje ludzką postawę pod względem jej zgodności z wartościami i normami. Także tymi, które podopieczny otrzymuje z zewnątrz. Ponadto wychowanie jest też niezbędne w inkulturacji. Jest to proces poznawania i wchodzenia w życie kulturalne społeczności. Każdy człowiek, żyjąc w pewnym otoczeniu i kulturze, powinien nauczyć się kulturalnego sposobu życia oraz poznać daną kulturę. Wprowadzeniu w określoną kulturę pomagają procesy wychowawcze. Innym ważnym aspektem wychowania jest kształtowanie własnej indywidualnej tożsamości i budowanie własnego „ja”. Podopieczny uczy się wtedy rozumienia i akceptowania siebie jako jednostki. Odkrywa wtedy, że jest niepowtarzalny. Rozwijanie takiej świadomości uzdalnia podopiecznego do coraz większej autonomii i samostanowienia o swoim działaniu. Wieloaspektowość procesu wychowania oznacza, że wychowanie dotyka wielu różnych obszarów życia jednostki i jest odczuwalne przez wiele czynników, takich jak kultura, wartości społeczne, technologia i indywidualne doświadczenia. Dbłość o wszystkie te aspekty jest kluczowa dla kompleksowego rozwoju jednostki.

Prawdziwe wychowanie to umiejętne stawianie i egzekwowanie określonych wymagań, które powinny być dostosowane do wieku i indywidualnych możliwości dziecka.

2. Zasady wychowania do wartości

Proces wychowania ma jak pokazano powyżej wspierać i akcentować wspomaganie ich w naturalnym i spontanicznym rozwoju. Ma także przygotowywać młodego człowieka do przyszłego życia oraz pobudzać ich do zachowań zgodnych z oczekiwaniem społecznym i zasadami moralnymi²⁵, czyli wychowanie to wprowadzanie do życia wartościowego. Zatem wychowanie polega, m.in. na pomaganiu dziecku w rozwoju właściwości fizycznych, moralnych, intelektualnych i społecznych. Powoduje to że proces wychowania otwiera młodego człowieka na wartości wyższe, opisywane przy pomocy transcendentaliów: prawdy, dobra i piękna²⁶.

Na tej podstawie można stwierdzić, że proces wychowania do wartości polega na kształtowaniu osoby w kierunku dobra. Umożliwia to m.in. przekazywanie i udostępnianie podmiotowi wychowania właśnie wartości. Natomiast do określenia pożądanych przez społeczeństwo cech charakteru, moralnej osobowości wychowanka służy ideał wychowania, który jest nadrzędnym i najwyższym celem wychowania.

Spośród wielu badaczy często cytuje się podejście J. Homplewicz, według którego u podstaw nauczania wartości znajduje się zrozumienie treści i znaczenia określonych wartości²⁷. Bardzo ważne jest, by wartości, które są prezentowane w procesie wychowania, były na tyle zrozumiałe, aby móc zostać zaakceptowane przez wolę ucznia. Ważna jest tu także sympatia i zaufanie ucznia wobec

²³ W. Cichoń, *Pojęcie...*, dz. cyt., s. 42.

²⁴ Por. Z. Marek, *Podstawy wychowania moralnego*, Kraków 2005, s. 108-115.

²⁵ Por. S. Michałowski, *Pedagogika wartości*, Bielsko-Biała 1993, s. 90.

²⁶ Tamże, s. 92.

²⁷ Por. J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996, s. 158-166.

nauczyciela. Jeśli dziecko będzie lubiło nauczyciela, to przyjmie i zaakceptuje wszystko, cokolwiek on uczyni czy powie, dlatego tak ważne jest, aby nauczyciele obdarzeni byli mądrością. Ponadto także i rodzice powinni tłumaczyć, wyjaśniać i uzasadniać, a najlepiej potwierdzać własnym przykładem i prawidłowym zachowaniem. Ponadto to podopieczny musi sam, bez przymusu uznać wartości i przyjąć je²⁸.

Bardzo ważnym narzędziem jest z pozoru błaha jakość przekazu wartości, tzw. „sztuka mówienia”, czyli umiejętność doboru odpowiednich słów do określonej sytuacji. Wychowując należy umiejętnie dobierać słowa w zależności od sytuacji. Wtedy postawa i czynny nauczyciel stają się komentarzem i uzasadnieniem wypowiadanych słów, które są wykładnikiem pewnej rzeczywistości i prawdy. Dlatego bardzo ważny jest związek pomiędzy mową wychowawcy a wypowiadanym przez niego słowem. Zasadę tę w pedagogice nazywa się zasadą jedności postawy i słowa²⁹.

Należy jednak pamiętać, że podstawą przekazu wartości jest bezpośredni i interpersonalny kontakt osobowy. Jest to rozmowa oparta na prezentowanej prawdzie. Musi być ona cierpliwie i mozolnie wyjaśniana wraz z uzasadnieniem i wytłumaczeniem całej aksjologicznej treści.

Należy też podkreślić, że przekaz wartości musi odbywać się na stopie partnerskiej, ale rozumianej w nieco specyficzny sposób. Ważny jest tu nie tylko przekaz, ale i stopień zbliżenia oraz serdeczności do tego, komu je przekazuje. Partnerstwo powinno być rozumiane jako wspólne przeżywanie określonych treści oraz umożliwiać dojrzewanie do przyjęcia i akceptacji pewnych wartości. Tym samym partnerstwo jest formą i elementem życia zarówno wychowawcy, jak i wychowanka. Jednakże w przekazie wartości najważniejszy jest człowiek – wychowanek, który jest autonomicznym podmiotem tego przekazu. Przekazem wartości powinna rządzić postawa prawdy i szacunku wobec podopiecznego. W przeciwnym razie, mogłoby dojść do lekceważenia, przymusu, czy agresji.

Istotną zasadą wychowawczego przekazu jest fakt, że obie strony, czyli wychowawca i podopieczny pozyskują z niego korzyści. Nie ma tu miejsca proces jednokierunkowy, gdzie jedna strona by dawała, a druga tylko brała. Wszyscy mogą tu prezentować swoje wartości i umiejętności, a tym samym w miarę możliwości mogą się doskonalić. Dlatego mamy tu miejsce z przekazem dwustronnym, ponieważ nauczyciel przekazuje wartości, ale zyskuje też m.in. przywiązanie i wdzięczność ze strony podopiecznego. Tym samym wychowawca, który wychowuje nie może przekazywać wartości, pouczając osobę młodą z góry jako osoba wiedząca lepiej. Należy jednak nauczać umiejętnie, ponieważ dla osób młodych często najtrafniejsze jest nauczanie przeciwieństwami, np. wolność – odpowiedzialność³⁰.

Należy pamiętać, że wychowanie do wartości powinno odbywać się od najmłodszych lat poprzez wspieranie dziecka w samodzielnym myśleniu i zachętę, aby wiek pytań nie skończył się, gdy dziecko zacznie się uczyć gotowych odpowiedzi w szkole, ale aby nadal stawiało sobie pytania. Wychowawca ma pomagać dzieciom i młodzieży w przyswajaniu sobie „małych”, codziennych wartości, jak np. punktualność, szczerłość itp. Kluczowym jest też świadectwo życia osoby wychowującej, ponieważ „człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków

²⁸ Tamże.

²⁹ Por. tamże, s. 162.

³⁰ Por. J. Tarnowski, *Perspektywy skutecznego wychowania ku wartościom*, „Ateneum Kapłańskie” 1997, nr 89, s. 214-217.

niż nauczycieli, a jeżeli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami³¹. Dlatego tak ważne jest istnienie świadków oraz ich oddziaływanie także w sferze emocjonalnej. Najłatwiej to zauważyć, gdy nastrój panujący u jednej osoby udziela się wskutek kontaktu emocjonalnego innej osobie³².

Tym samym potwierdza się fakt, że celem wychowania do wartości jest dojrzałość aksjologiczna, która powinna zawierać spójną orientację aksjologiczną we wszystkich sferach. Tym samym wartości można nauczać dzięki odwołaniu się do norm prawnych i zwyczajowych.

Wychowanie do wartości to proces długotrwały i wymagający zaangażowania zarówno ze strony rodziców, nauczycieli, jak i samej jednostki. Kluczowym celem jest rozwijanie w dzieciach i młodzieży umiejętności rozumienia, respektowania i kierowania się wartościami, które przyczyniają się do tworzenia społeczeństwa opartego na etyce i moralności.

3. Przebieg aksjologiczny rozwoju człowieka i internalizacja wartości w kontekście społeczno-kulturowym

Należy pamiętać, że wszystkie znane człowiekowi wartości nie są mu dane, ale zadane. Tak samo jak nie istnieje wrodzone kryterium podziału wartości, tylko powstaje stopniowo. Dziecko w pierwszych latach życia podświadomie wpaja sobie różne zasady i normy, a potem wraz z rozwojem fizycznym i społecznym dokonuje ich restrukturyzacji i interioryzacji. Natomiast kształtowanie się zdolności wyboru i samostanowienia postępuje bardzo wolno. Aksjologiczny rozwój człowieka i internalizacja wartości w kontekście społeczno-kulturowym to proces, w którym jednostka nabywa i integruje wartości, które kształtują jej postawy, przekonania i zachowania. Ten proces jest złożony i obejmuje wiele etapów.

A. Gałdowa, autorka aksjologicznej teorii rozwoju człowieka, skupiła się w swej analizie na koncepcji człowieka jako osoby, bytu fizyczno-psychiczno-duchowego, którego podstawową motywacją działania jest pragnienie uchwycenia sensu życia³³. Oczywiście wpływ ma także rozwój biologiczny, ale ten determinowany jest przez czynniki, które wynikają z biologicznej struktury jednostki. Ponadto dokonuje się samodzielnie, aż do osiągnięcia fizycznej dojrzałości przez człowieka. Jednakże wraz z biologicznym rozwojem dokonuje się rozwój psychiczny, ale w nim wyznacznikami są czynniki społeczno-kulturalne. Psychika, gdy osiągnie dojrzałość, umożliwia rozwój kolejnej sfery, duchowej. Jest ona niejako podporządkowana psychofizycznym właściwościom człowieka. Rozwój tej sfery nigdy się nie kończy.

Wychowanie do wartości rozpoczyna się już od momentu narodzenia człowieka, a niektórzy badacze idą o krok dalej i twierdzą, że ma to miejsce już z chwilą poczęcia. Pierwsze lata życia dziecka to czas wzmożonej transformacji systemu wartości. Dziecko obserwuje i naśladuje zarówno ruchy dorosłych, słowa, ale i zachowania oraz sposoby myślenia. Młody człowiek, pytając: „Dlaczego?”, „Po co?”, chce poznać świat, ale chce także odkryć kryteria wartościowania. Następnie w wieku przedszkolnym i szkolnym dziecko wchodzi w świat wartości za pomocą dialogu oraz działań opartych na zakazach i nakazach oraz

³¹ Tamże, s. 216.

³² Por. tamże.

³³ A. Gałdowa, A. Nelicki, *O możliwościach i warunkach bycia twórczym z perspektywy aksjologicznej teorii wartości*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”. Prace Psychologiczne” 1993, nr 8, s. 7-28.

na systemie stosowania kar i nagród. Następuje tym samym rozwój logicznego i abstrakcyjnego myślenia, ponieważ w tym czasie dziecko kształtuje także swoją świadomość własnych możliwości poznawania siebie. Bardzo ważne jest tu osiągnięcie pewnego poziomu poznawczego połączonego z wychowaniem w duchu wartości. Dlatego świat wartości młody człowiek poznaje, internalizuje i urzeczywistnia w codziennym życiu. Na tym etapie rozwoju moralnego kluczowa jest psychologia. Badaczami, którzy szczególnie wyróżniali się w tej kwestii byli J. Piaget³⁴ czy L. Kohlberg³⁵.

Według koncepcji rozwoju moralnego J. Piageta wyróżniono cztery stadia. W pierwszym z nich dzieci nie znają jeszcze pojęcia moralności, a tym samym nie mają możliwości rozumienia i oceny jakichkolwiek reguł. Stadium to nazywane jest fazą anomii i trwa do 2. roku życia. Natomiast drugie stadium nazywane jest fazą realizmu moralnego lub egocentryzmu i trwa od 2. do 7. roku życia dziecka. Wtedy to dzieci uważają reguły za obowiązujące w sposób bezwzględny i bezdyskusyjny. Wtedy to dzieci uważają każdy czyn za dobry, który to jest posłuszny rodzicom, tj. dorosłym. Trzecie stadium to faza relatywizmu moralnego, która obejmuje dzieci w wieku od około 7. do 11. lat. W tym czasie dzieci uważają, że reguły moralne są umowami zawieranymi pomiędzy ludźmi w celu wzajemnej pomocy. Ostatnie stadium to faza autonomii, która rozpoczyna się około 12. roku życia. Młodzi ludzie stają się wtedy bardzo krytyczni wobec reguł, które otrzymali od dorosłych.

Natomiast według teorii rozwoju rozumowania moralnego L. Kohlberga rozwój moralny ma charakter uniwersalny³⁶. Wynika to z faktu, że podstawowe zasady moralne są uniwersalne i wiele kultur posiada te same kategorie sądów moralnych, a stadia rozwoju moralnego występują w takiej samej kolejności. L. Kohlberg wyszczególnił trzy poziomy rozwoju z perspektywy społeczno-moralnej, przy czym każdy z poziomów zawiera dwa stadia. Pierwszy poziom to moralność przedkonwencjonalna, gdzie jednostka rozumie doświadczone potrzeby i zainteresowania. Taki sposób pojmowania wartości dotyczy dzieci poniżej 9. roku życia, ale i części młodzieży. Poziom drugi, czyli moralności konwencjonalnej, umożliwia internalizację wartości, reguł i norm społecznych. Taki stan rzeczy dotyczy jednostki dorastającej lub dorosłej pozostającej w związkach z innymi. Kluczowym według Kohlberga jest na tym poziomie utrzymanie dobrych relacji z innymi. Dlatego trzeba sprawować obowiązki i powinności zgodnie z nakazami sumienia. Ostatni, poziom trzeci to moralność pokonwencjonalna, która umożliwia ponowne przyjęcie jednostkowego punktu widzenia, ale też potwierdzenia relatywności zasad i reguł społecznych. Poziom ten zyskuje tylko niewielka liczba dorosłych i pojawia się on nie wcześniej niż w wieku około 20-25 lat³⁷. Tym samym we wczesnych etapach rozwoju człowieka, czyli do około 12. lat, wartości mają charakter heteronomiczny. Przy czym należy zauważyć, że heteronomia to zachowanie, które polega na poddawaniu się i przyjęciu norm ustalonych przez innych ludzi. Według Sergiusza Hessena jest to pośredni stan pomiędzy anomią, a autonomią, a według J. Piageta to drugi etap rozwoju moralnego człowieka, który występuje między 2. a 9. rokiem życia.

³⁴ Por. J. Piaget, *Rozwój ocen moralnych*, Warszawa 1967, s. 12-16.

³⁵ Por. L. Kohlberg, *Die psychologie der Moralentwicklung*, Frankfurt Am Main 1995.

³⁶ Por. tamże.

³⁷ M. Łobocki, *Pedagogika wobec wartości*, w: *Kontestacje pedagogiczne*, red. B. Śliwski, Kraków 1993, s. 59-62.

Wszystko to potwierdza, że dzieci chłoną wzorce zachowań, ulegając zakazom i nakazom dorosłych. Asymilują komentarze i uwagi dorosłych, a przez to nasiąkają klimatem wartości uznawanych w ich środowisku wychowawczym³⁸. Ulega to stopniowej zmianie po 12. roku życia, ponieważ wtedy następuje powolny proces umożliwiający podopiecznemu autonomiczne przyjmowanie wartości. Natomiast wartości, które wcześniej poznano od rodziców poprzez naśladownictwo zostają wybrane i zaakceptowane jako własne³⁹. Natomiast od około 18. roku życia według Cz. Walesa ma miejsce okres autentyczności zasad i wartości. Taki autentyzm przyjmowania zasad może niekiedy stawać się fanatyzmem. Dlatego czasem godzi się na łamanie woli innych osób w celu realizowania, a nawet narzucania innym, własnych wartości i poglądów. Dopiero w okresie nazywanym w pedagogice i psychologii właściwą dorosłością, czyli około 24. roku życia deklarowane wartości stają się konkretne i realistyczne. Kolejnym, choć nie zawsze osiąganym, okresem u ludzi jest faza dojrzałości zasad, która ma miejsce w wieku od około 45. do około 55. lat. Wtedy to wartości mogą być ukształtowane w stabilne, ale elastyczne i dynamiczne układy, systemy, a nawet hierarchie. Natomiast najwyższy poziom dotyczy rozwoju duchowego. Wiara umożliwia fakt, że poprzez akt żalu czy przebaczenia, nawet zły moralnie czyn może skutkować dobrem poprzez, np. nawrócenie serca⁴⁰.

Przemiana serca szczególnie w cywilizacji XXI wieku może być dość trudna. Większość naukowców określa współczesny świat mianem globalnej wioski, ery globalizacji, ery postindustrialnej, cywilizacyjnej, społeczeństwa informatycznego, a nawet świata marionetek. Mnogość i złożoność procesów zachodzących we współczesnej cywilizacji, kulturze i społeczeństwie powoduje, że trudno jest jednoznacznie określić dzisiejszą rzeczywistość⁴¹ oraz obudzić ludzkie sumienia. Być może jest to skutek zjawiska, które nazywane jest mianem „globalizacji”. Jednakże jest ono niejednoznaczne, ponieważ ma swoje źródła w postępie techniki oraz w rozwoju współczesnego kapitalizmu. Dlatego globalizację można analizować w kontekście ekonomicznym, ekologicznym, politycznym i kulturowo-społecznym. To właśnie ostatni aspekt procesu globalizacji odnosi się do zmian zachodzących w aktualnej rzeczywistości. Współczesna kultura jest obecnie nazywana mianem popularnej lub masowej, a jej źródła trzeba szukać w industrializacji, która spowodowała powstanie społeczeństwa przemysłowego. Kultura ta odnosi się do „tworzonych przez masową technikę przemysłową wytworów sprzedawanych dla zysku masowej publiczności konsumentów. Jest to kultura komercyjna, produkowana masowo dla masowego rynku”⁴². Co ciekawe jej naturą jest znalezienie nieuchwytniej tożsamości lub wymagowanej przyszłości. Nie odnosi się ona do jakiegokolwiek historycznej tożsamości⁴³. Współczesna rzeczywistość umożliwia szybkie komunikowanie się i przemieszczanie z miejsca na miejsce. Każdy człowiek chętnie używa telefonu komórkowego, faksu, internetu czy telewizji satelitarnej, co powoduje nieograniczony „dostęp” do osób i rzeczy. Ponadto coraz powszechniejsza staje się chirurgia plastyczna i medycyna estetyczna, która umożliwia szybkie pozyskanie idealnego, akceptowanego przez współczesny świat wyglądu. Szybki efekt powiązany

³⁸ Por. tamże, s. 65-70.

³⁹ Por. Cz. Walesa, *Rozwój wartości i sensu życia*, w: „Człowiek – Wartości – Sens”. *Studia z psychologii egzystencji*, red. K. Popielski, Lublin 1996, s. 417-418.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ P. Maśloch, *Globalizacja i jej wpływ na rozwój współczesnej cywilizacji*, „Przedsiębiorczość a Współczesne Wyzwania Cywilizacyjne” 2005, nr 1, s. 17-26.

⁴² D. Strinati, *Wprowadzenie do kultury popularnej*, [tłum. W. Burszta], Poznań 1998, s. 22.

⁴³ Por. tamże, s. 23.

jest z natychmiastowością. Powszechnym jest szybkie jedzenie, typu „fast food”, jak np. McDonalds, czy „fast sex”, czyli dążenie do osiągania natychmiastowej satysfakcji seksualnej, czy „fast car” jako symbol błyskawicznego przemieszczania się. Kluczowa jest tu także moda, która umożliwia zmianę własnej tożsamości. Ponadto magazyny mody lansują przekonanie, że osoba powinna przyjmować coraz to różne tożsamości. Za każdym razem, gdy człowiekowi wydaje się, że ma już „ostateczny punkt”, np. najnowszy samochód, czy telefon, okazuje się, że właśnie pojawił się nowszy model i znowu musi go mieć⁴⁴. Dlatego współczesny człowiek nieustannie jest w gotowości, a żyjąc w atmosferze konsumpcyjnego niepokoju, uważa, że „dzisiejszy luksus staje się jutrzejszym standardem, natomiast dystans między dziś a jutrem zmniejszył się do minimum – aby spełnić oczekiwania na poczekaniu”⁴⁵. Człowiek nieustannie obserwuje przyspieszające tempo życia, nieustanne poszukiwanie nowych doznań i wrażeń, a także chęć osiągnięcia natychmiastowej gratyfikacji i przyjemności. Wszystko to powoduje powstanie nowego stylu życia i nowej tożsamości typu instant. Taki człowiek żyje w wirtualnej rzeczywistości przez co zatracą poczucie konieczności uporządkowania świata, a prawdziwa rzeczywistość staje się dla niego domem towarowym, w którym może wrzucić do koszyka nawet własną tożsamość.

Wszystkie te zmiany spowodowały, że młodzież obecnie tworzy odrębną klasę społeczną z własnymi dylematami, świadomością, ideałami, wzorami i różnymi typami światopoglądu i moralności. Ten „globalny nastolatek” kształtuje swoją tożsamość głównie za sprawą ideologii konsumpcji i kultury popularnej, gdzie wartości narodowe, rodzinne i tradycja są drugorzędne. Globalni nastolatki, choć pochodzą z różnych krajów czy kontynentów, posiadają podobną tożsamość i podobny styl życia do swoich rówieśników z innych części świata. Można zauważyć, że współczesny nastolatek doskonale mówi po angielsku, zna się na nowych trendach muzycznych, ubiera się modnie i tylko w znane marki odzieżowe, posiada własne konto e-mailowe oraz profil społecznościowy. To kultura popularna tworzy młodego człowieka, a nie rodzina, czy szkoła. Kultura ta nie toleruje żadnego zaangażowania politycznego, nie interesuje go gospodarka oraz inne sprawy związane z życiem społecznym, państwa i świata. Coraz częściej narażony jest na uzależnienie od świata wirtualnego, dlatego często wydaje mu się, że życie w świecie rzeczywistym to także gra. Nie przywiązuje się do jednego miejsca, przez co często pracuje zdalnie oraz posiada wiele domów na całym świecie. Z postacią „globalnego nastolatka” wiąże się pojęcie „tożsamości przeźroczystej”. Człowiek ten jest niewrażliwy na różnice kulturowe, a kulturową rzeczywistość widzi poprzez hotele, międzynarodowe lotniska, supermarkety i Internet. Dla takiego nastolatka miejsce zamieszkania uwarunkowane jest komfortem psychicznym i możliwością życia w europejskim stylu. Dlatego korzenie kulturowe są dla niego mało ważne, a nawet często kompletnie nieistotne⁴⁶.

Zakończenie

Dawniej wychowanie młodych ludzi połączone było z przekazywaniem wartości. Obecnie mówi się tu o „opuszczonej przestrzeni” lub o kryzysie wartości⁴⁷. Znika też kategoria, która uważana była za stałą, autorytet. Dlatego wychowawcy

⁴⁴ Por. Z. Melosik, *Kultura instant: paradoksy pop-tożsamości*, w: *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchórzewski, Bydgoszcz 2002, s. 14-17.

⁴⁵ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006, s. 118.

⁴⁶ Por. Z. Melosik, *Kultura...*, dz. cyt., s. 27-29.

⁴⁷ Zob. P. Brzozowski, „Wzorcowa hierarchia wartości». *Polska, europejska czy uniwersalna?*”. *Psychologiczne badania empiryczne*, Lublin 2007, s. 16-40.

młodego pokolenia muszą mieć bardzo dużą świadomość intensywnego postępu technologicznego oraz dynamicznych zmian, które zachodzą w społeczeństwie, kulturze i gospodarce. Powodują one znaczne zmiany w kształtowaniu się życia współczesnego człowieka i dokonywanych przez niego wyborów. Co prawda niektórych wyborów nie można cofnąć, ale można „negocjować z młodzieżą kształt rzeczywistości, w której żyjemy, a w szczególności kształtować w młodzieży nawyk świadomego podejmowania wyborów odnośnie do kształtu własnego «ja»”⁴⁸.

Proces internalizacji wartości w kontekście społeczno-kulturowym jest dynamiczny i skomplikowany. To interakcja między jednostką a jej otoczeniem, która kształtuje to, w co wierzy, jakie wartości przyjmuje i jakie zachowania podejmuje. Wartości te stanowią fundament kultury i społeczeństwa oraz wpływają na to, jak jednostka uczestniczy w życiu społecznym i kształtuje swoją tożsamość.

Bibliografia

- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006.
- Brzozowski P., „Wzorcową hierarchia wartości». *Polska, europejska czy uniwersalna?*. *Psychologiczne badania empiryczne*, Lublin 2007.
- Cichoń W., *Pojęcie procesu wychowawczego i jego aksjologiczny sens*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1981, nr 3.
- Gądkowa A., Nelicki A., *O możliwościach i warunkach bycia twórczym z perspektywy aksjologicznej teorii wartości*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego». *Prace Psychologiczne* 1993, nr 8.
- Gurycka A., *Struktura i dynamika procesu wychowania*, Warszawa 1979.
- Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996.
- Kohlberg L., *Die psychologie der Moralentwicklung*, Frankfurt Am Main 1995.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2004.
- Łobocki M., *Pedagogika wobec wartości*, w: *Kontestacje pedagogiczne*, red. B. Śliwerski, Kraków 1993.
- Marek Z., *Podstawy wychowania moralnego*, Kraków 2005.
- Maśloch P., *Globalizacja i jej wpływ na rozwój współczesnej cywilizacji*, „Przedsiębiorczość a Współczesne Wyzwania Cywilizacyjne” 2005, nr 1.
- Melosik Z., „Globalny nastolatek”. *(Re)konstrukcja tożsamości w ponowoczesnym świecie*, „Horyzonty Wychowania” 2002, nr 2(3).
- Melosik Z., *Kultura instant: paradoksy pop-tożsamości*, w: *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchórzewski, Bydgoszcz 2002.
- Michałowski S., *Pedagogika wartości*, Bielsko-Biała 1993.
- Mysłakowski Z., *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*, Warszawa 1964.
- Nowak M., „Podstawy pedagogiki otwartej”. *Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998.
- Piaget J., *Rozwój ocen moralnych*, Warszawa 1967.
- Skorny Z., *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992.
- Strinati D., *Wprowadzenie do kultury popularnej*, [tłum. W. Burszta], Poznań 1998.
- Śliwerski B., *Oświatowy remanent, czyli o ideologicznym majsterkowaniu polityków oświatowych w latach 1989-2006*, w: „Wychowanie». *Pojęcia, procesy, konteksty*. *Interdyscyplinarne ujęcie*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, t. 4, Gdańsk 2007.
- Śliwerski B., „Wychowanie”. *Pojęcie – znaczenia – dylematy*, w: „Wychowanie». *Pojęcia, procesy, konteksty*. *Interdyscyplinarne ujęcie*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, t. 4, Gdańsk 2007.
- Tarnowski J., *Perspektywy skutecznego wychowania ku wartościom*, „Ateneum Kapłańskie” 1997, nr 89.
- Walesa Cz., *Rozwój wartości i sensu życia*, w: „Człowiek – Wartości – Sens”. *Studia z psychologii egzystencji*, red. K. Popielski, Lublin 1996.

⁴⁸ Z. Melosik, „Globalny nastolatek”. *(Re)konstrukcja tożsamości w ponowoczesnym świecie*, „Horyzonty Wychowania” 2002, nr 2(3), s. 144.

Wychowanie do wartości w katechezie szkolnej**Streszczenie**

Wychowanie do wartości religijno-moralnych stanowi istotny element katechezy a jej uczestnikom pomaga rozwijać swoją duchowość i kształtować pozytywne postawy wobec siebie i innych. Rozwijanie moralności na nauce Jezusa Chrystusa jako wzorca wartości i moralności, służy kształtowaniu postaw opartych na miłości oraz etycznym postępowaniu. Staje się jednym z kluczowych aspektów wymiaru katechezy jakim jest podkreślanie wartości życia ludzkiego. Wychowanie do wartości to proces długotrwały i wymagający zaangażowania zarówno ze strony rodziców, nauczycieli, jak i samej jednostki. Kluczowym celem jest rozwijanie w dzieciach i młodzieży umiejętności rozumienia, respektowania i kierowania się wartościami, które przyczyniają się do tworzenia społeczeństwa opartego na etyce i moralności.

Słowa klucze: wychowanie, wartości religijne i moralne, katecheza, proces aksjologiczny

Mgr Kamil Krawczyk – absolwent Wydziału Teologii Akademii Katolickiej w Warszawie.

Anna Gładkowska

**Udział świeckich członków Ludu Bożego
w godności i proroczym posłannictwie Jezusa Chrystusa**

***The Participation of Lay Members of the People of God
in the Dignity and Prophetic Mission of Jesus Christ***

Summary

The participation of members of the laity in the prophetic mission of Christ concerns primarily the transmission of the truths of faith through life and word, which is realized first of all in the family, based on sacramental marriage. The environment of professional life, which is a terrain of grace, appears as a great gift for man, because in it man has a greater chance to unite harmoniously with his work through a communal awareness of its content, goals, values and social role. In turn, the need for self-realization, which is at the root of human aspirations, can be realized on the level of his involvement in politics.

Key words: laity, prophetic mission, family, professional work, testimony, Jesus Christ

Miejsce i rola wiernych świeckich w Kościele z powodu zacierania się granicy między Kościołem hierarchicznym a laikatem jest problemem, który od dawna oczekuje na rozwiązanie odpowiadające współczesnej świadomości Kościoła. Obudzenie tego «drzemającego olbrzyma», którym jest katolicki laikat umożliwiło nauczanie Soboru Watykańskiego II zawarte w Konstytucji *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*, a także w Dekrecie *Apostolicam actuositatem*. Ustalając zasady odnowy życia wewnętrznego Kościoła i jego obecności w świecie, Sobór uwzględnił również zadania osób świeckich, określił ich status w Kościele jako Ludzie Bożym poprzez charakterystykę powołania wiernych świeckich